

УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМ КАПІТАЛОМ

УДК 330.111.80

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ЗАСОБОМ ЙОГО ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ

PECULIARITIES OF HUMAN CAPITAL FORMATION MEANS ITS INTELLECTUALIZATION

Амосов О.Ю.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економічної теорії та фінансів,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України

Гавкалова Н.Л.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри державного управління,
публічного адміністрування та регіональної економіки
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

У статті подана етимологія визначень «людський капітал», «інтелектуальний капітал», «інтелектуалізація людського капіталу». Авторами визначені чинники зовнішнього та внутрішнього середовища, які впливають на процеси формування людського капіталу. В дослідженні відокремлений правовий чинник, урахування якого дає поштовх прискоренню процесів інтелектуалізації людського капіталу. В статті надані рекомендації стосовно ініціації процесів інтелектуалізації людського капіталу, які прямо впливають на процеси його формування.

Ключові слова: людський капітал, інтелектуальний капітал, формування, інтелектуалізація людського капіталу.

В статті представлена етимологія визначень «человеческий капитал», «интеллектуальный капитал», «интеллектуализация человеческого капитала». Авторами определены факторы внешней и внутренней среды, которые влияют на процессы формирования человеческого капитала. В исследовании выделен правовой фактор, учет которого дает толчок ускорению процессов интеллектуализации человеческого капитала. В статье даны рекомендации относительно инициации процессов интеллектуализации человеческого капитала, которые прямо влияют на процессы его формирования.

Ключевые слова: человеческий капитал, интеллектуальный капитал, формирование, интеллектуализация человеческого капитала.

The article presents the etymology of the definitions of «human capital», «intellectual capital», «intellectualization of human capital». The authors identified factors external and internal environment that affect the processes of formation of human capital. In a separate study, the legal factor into account which gives impetus to accelerate the intellectualization of human capital. The article recommendations regarding initiation processes intellectualization of human capital, Worms directly affect the process of its formation.

Keywords: human capital, intellectual capital formation, intellectualization of human capital.

Постановка проблеми. Процеси глобалізації та інтеграції до світової системи господарювання зумовили виникнення нових підходів при здійсненні процесу управління та початок переходу до знанієбазованої економіки. Наявність висококваліфікованих людських ресурсів

стає вирішальним фактором як на мікро-, так і на мезо- та макрорівні. Тільки людина з огляду на свої особистісні якості може управляти засобами виробництва. При цьому новітні підходи визначають увагу створенню інноваційних технологій, без наявності яких будуть нівелюватися

процеси приєднання України до Європейського Союзу. Інтелектуальному капіталу при цьому відводиться головуюча роль, внаслідок того, що люди – носії інтелектуального капіталу – вважаються основною конкурентною перевагою розвинутого суспільства. Таким чином, формування, накопичення та ефективне використання інтелектуального капіталу країни – одне із пріоритетних завдань подальшого її розвитку, а підвищення рівня інтелектуалізації людського капіталу – нагальне завдання керівників всіх рівнів управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теорія людського капіталу була розвинута на етапі переходу до ринкових умов і надала змогу визначити значення інтелектуалізації праці та шляхів не речовинного нагромадження капіталу. Подальшого розвитку ця теорія знайшла у працях Т. Шульца, Г. Беккера, Я. Мінсера та ін. Але найвагоміший внесок належить Г. Беккеру, який визначав людський капітал як одну з форм капіталу. Людським його називають тому, що ця форма є частиною людини, а капіталом – внаслідок того, що являє собою джерело майбутніх задовольень або заробітків, або того й другого разом. У широкому розумінні людський капітал формується шляхом інвестицій в людину у вигляді витрат на освіту та підготовку робочої сили на виробництві, на охорону здоров'я, міграцію та пошук інформації про ціни і доходи [2]. Економічний підхід до людини, що має місце у межах теорії людського капіталу, широко використовується в практиці господарювання розвинутих країн. Чимало із зарубіжних та українських вчених розглядає інвестиції до сфери освіти як важливі капіталовкладення, як дійовий чинник економічного та соціального підвищення рівня життя на основі інтелектуалізації праці. Серед вітчизняних вчених, в працях яких дістала подальшого розвитку теорія людського капіталу, відзначимо С. І. Бандура, Д. П. Богиню, О. А. Грішнову, М. І. Долішного, С. М. Злупка, Е.М. Лібанову, А. А. Чухна та ін.

Подальший розвиток теоретико-методологічних аспектів людського капіталу ініціював виникнення нового бачення «економічної людини» в межах інтелектуального капіталу.

Постановка завдання. Актуальність дослідження прямо пропорційна зростаючому впливу процесів інтелектуалізації вітчизняного людського капіталу на швидкість інтегрованих процесів у сучасному суспільстві.

Мета дослідження полягає у розкритті проблем забезпечення інтелектуалізації людського капіталу у вітчизняних умовах господарювання. Предметом дослідження є процеси інтелектуалізації людського капіталу.

В ході дослідження були поставлені та вирішені завдання:

– подана етимологія визначень «людський капітал», «інтелектуальний капітал», «інтелектуалізація людського капіталу»;

– визначені чинники зовнішнього та внутрішнього середовища, які впливають на процеси інтелектуалізації людського капіталу;

– відокремлений правовий чинник, урахування якого дає поштовх прискоренню процесів інтелектуалізації людського капіталу;

– надані рекомендації стосовно ініціації процесів інтелектуалізації людського капіталу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування та накопичення людського капіталу можливе лише при забезпеченні процесу інтелектуалізації людського капіталу під яким розуміють процес поступового підвищення інтелектуального рівня людського капіталу на основі синтезу інформації, знань, умінь і навичок окремого індивіда, що відбувається для відповідності сучасним умовам та отримання соціально-економічного ефекту [1]. Визначений процес знаходиться під постійним впливом чинників зовнішнього середовища (макрорівень) та внутрішнього (мікросередовище, що створюється в межах окремого суб'єкту господарювання).

Серед чинників макросередовища віддаємо перевагу політичному, економічному, демографічному, соціальному та правовому. На мікрорівні переважають наявність прав інтелектуальної власності, особливості кадрової політики організації; рівень професіоналізму, компетенції, освіченості персоналу; рівень комп'ютеризації та інформатизації організації; ступінь мотивації персоналу до інтелектуальної праці та підвищення особистого інтелектуального рівня; особливості кадрової політики організації; прийнята практика ведення бізнесу та ін.

Обмеженість обсягу викладання матеріалу не дозволяють нам розкрити зміст всіх чинників, тому ми зупинимось на правовому, який має місце на макрорівні та корелюється із чинником захисту прав інтелектуальної власності на мікрорівні.

Забезпечення процесів інтелектуалізації людського капіталу неможливо без наявності прав на продукти такої праці, тобто прав інтелектуальної власності. Інтелектуальна власність може розглядатися в контексті виключного права громадян та юридичних осіб на результати інтелектуальної діяльності, їх продукції, виконаних робіт та послуг. Інакше кажучи, до об'єктів інтелектуальної власності варто відносити винаходи, відкриття, раціоналізаторські пропозиції, промислові зразки, корисні моделі, програми для ЕОМ, бази даних, алгоритми, торговельні та фінансові секрети, вироби літератури, науки, мистецтва як об'єкти авторського права, а також ноу-хау [1].

Щодо світових тенденцій, то забезпеченню прав на володіння об'єктами інтелектуальної власності надається пріоритетність, що зумовлюється високою вагомістю вартості визначених об'єктів в загальній сукупності організаційних активів. Захист інтелектуальної власності

реалізує велику низку цілей. Наприклад, правовий захист дає можливість:

– чітко визначити власника, конкурентні позиції якого на ринку автоматично підсилюються;

– знизити рівень транзакційних витрат після укладання угоди з суб'єктом інтелектуальної власності внаслідок зниження ризику опортуністської поведінки з його боку;

– підвищити прибутковість організації за рахунок більш ефективного використання нематеріальних активів (відсутність патентів, ліцензій знижують їх вартість та погіршують імідж організації), а через це – позитивно впливати на соціально-економічний розвиток країни;

– нести відповідальності за неякісний товар або послугу.

В Україні з метою приєднання до СОТ розроблені закони, які в цілому відповідають сучасним світовим тенденціям у визначеній сфері та міжнародні угоди, серед яких варто визначити «Угоду про партнерство та співробітництво між Європейськими співтовариствами і Україною (УПР),... Генеральну Угоду по тарифах і торгівлі (ГАТТ 1994), Генеральна угода про торгівлю послугами (ГАТС) та Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС)» [4] та ін. Але прийняття нормативно-законодавчих актів, на жаль, не гарантує їх дієвості. Зокрема, ринок інтелектуальної власності в Україні ще знаходиться на стадії формування, активність суб'єктів інтелектуальної власності стосовно патентування та ліцензування залишається низькою, що проілюстровано дослідженням Олійника О.С.: «За даними Держкомстату України станом на 31.12.2001 р. в Україні діяло всього 330 ліцензійних угод, серед них 118 набрали чинності у 2001 р., 78 – у 2000 р., 49 – у 1999 р., 85 – у 1998 р. Ліцензійна продукція в Україні має неприпустимо низький рівень – 0,8% від загального обсягу відвантаженої продукції» [2].

Таким чином, ініціювання інтелектуальної активності працівників залежить як від надання

можливостей для інтелектуальних розробок, так і від рівня контролю за визначеними процесами з боку держави та керівників організацій. На мікрорівні забезпечення інтелектуалізації людського капіталу можливе при створенні знанієбазованого підприємства, під яким розуміють такий тип господарюючого суб'єкта, який швидше за інших осмислює сам процес набуття знань своїми співробітниками, удосконалює процес навчання, а також використовує знання персоналу з метою збільшення активів, в першу чергу нематеріальних [1].

Висновки з проведеного дослідження. Формування людського капіталу засобом його інтелектуалізації є запорукою розвитку суспільства, зокрема вітчизняного, яке знаходиться в умовах інтеграції до економічно розвиненої світової спільноти. Процеси інтелектуалізації можливі за умови визначення пріоритетної ролі людини яку варто розглядати як носія людського та інтелектуального капіталу. Але наявність капіталу не вирішує всі проблеми, пов'язані із впливом чинників макро- та мікро середовища, негативізм яких визначається недосконалістю нормативно-законодавчої бази в суспільстві, подальшим ростом транзакційних витрат, відсутністю сприятливих умов для патентування та ліцензування та ін. Це супроводжується низькою активністю суб'єктів інтелектуальної власності, небажанням керівників вирішувати проблеми інтелектуалізації праці, обмеженістю мотивації до максимальної реалізації працівниками людського капіталу.

Шляхи вирішення існуючих проблем необхідно шукати як на рівні державного управління у вигляді покращення контролю за захистом прав інтелектуальної власності, так і на рівні організації у вигляді забезпечення керівництвом умов для створення знанієбазованого підприємства. Лише спільні дії керуючої та підлеглої підсистем управління в змозі створити простір для формування людського капіталу засобом його інтелектуалізації, що надасть подальші можливості та конкурентні переваги країні в реалізації стратегічних цілей її інноваційного розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гавкалова Н.Л., Маркова Н.С. Формування та використання інтелектуального капіталу. Наукове видання. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2006. – 252 с.
2. Олійник О.С. Проблеми становлення системи інтелектуальної власності України в контексті приєднання до СОТ// Економіка і прогнозування. – 2002. – № 4. – С. 81–91.